

Hegnsforløb og kulturlag fra 1500-tallet i Mariager

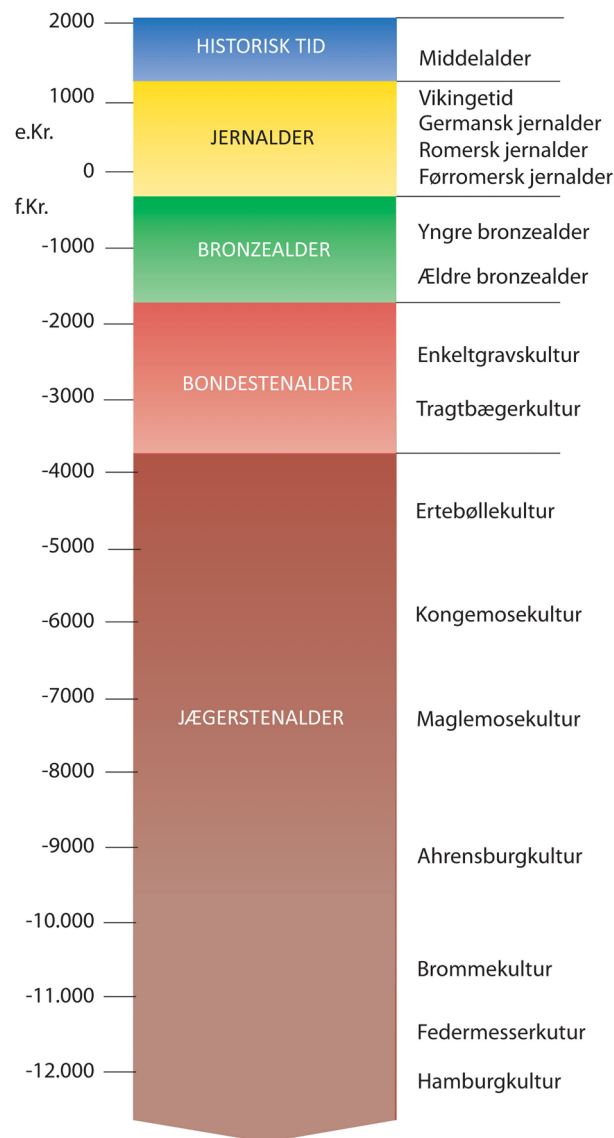
Arkæolog Kenneth Nielsen

Nordjyske
Museer
Vi giver historien liv

Indholdsfortegnelse

Indledning	3
Undersøgelsens baggrund	3
Lokalområdet i oldtiden og middelalderen	4
Undersøgelsens resultater	4
Sammenfatning og perspektivering	6
Hvis du vil vide mere	6

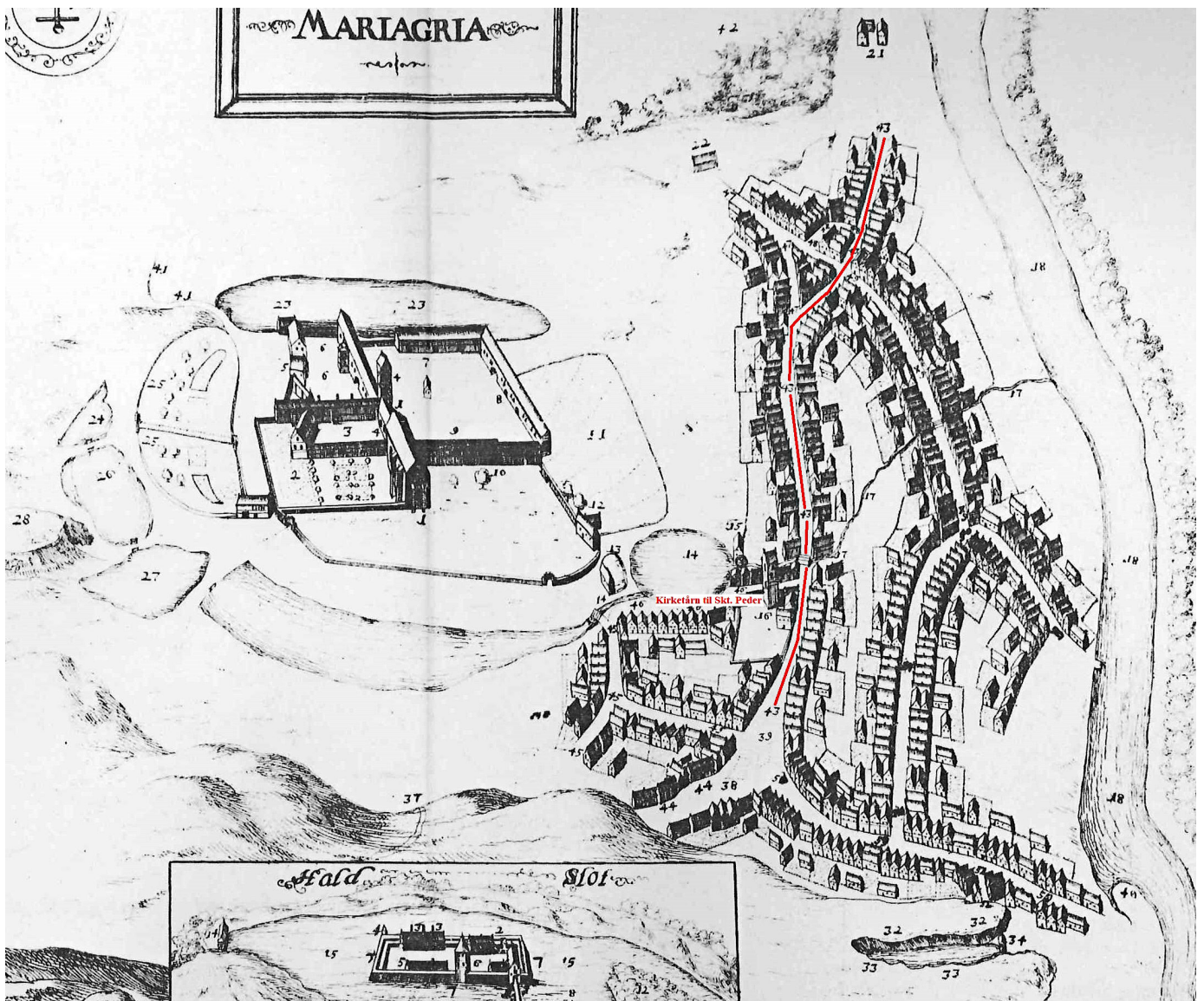
Indledning

I forbindelse med at Mariagerfjord Vand A/S i slutningen af 2020 ønskede at anlægge nye rørledninger for vand og spildevand i området mellem Vestergade og Rosengade i Mariager, har Nordjyske Museer foretaget en arkæologisk overvågning af gravningerne på det projekterede område. Arealet ligger indenfor Mariagers kulturarvsareal i den vestlige del af byens historiske bykerne.

Undersøgelsens baggrund

I de skriftlige kilder er Vestergade nævnt i 1500-tallet, hvor den leder trafikken frem mod overfartsstedet Færgehagen vest for byen. Resens prospekt af Mariager fra 1675 viser, at der fandtes en bebyggelse på begge sider af gaden på denne tid, se figur 1. Mens en stor del af det projekterede område helt frem til nutiden har henligget som et naturligt opfyldt vådbundsområde i bunden af en fjordarm til Mariager fjord, var målet for den aktuelle overvågning at undersøge, om der alligevel skulle være spor efter denne bebyggelse bevaret på terrænet samt at indsamle naturvidenskabelige prøver, til belysning af vådområdets naturlige udvikling frem til det blev tjenligt til at indgå som en del af byens bebyggede areal.

Figur 1. Resens prospekt af Mariager fra ca. 1675 med Vestergade markeret med rødt. Nord ligger til højre.

Lokalområdet i oldtiden og middelalderen

Mariager opstod formentlig i tilknytning til Mariagers endnu delvist bevarede Birgittiner kloster, som var oprettet senest i 1446. Byen kom til at ligge nede ved Mariager Fjord, mens klosteret lå højt hævet på et bakke drag syd for byen. Forinden har der formodentlig ligget en stormandsgård, hvor klosteret senere blev oprettet, og ved fjorden har den til gården knyttede kirke Skt. Peder måske stået siden 1200-tallet. Den 10 x 35 meter store langhuskirke var primært bygget i gule 3 munkesten med et senere tilføjet tårn i vest. Skt. Peder blev fra byens opståen benyttet som sognekirke, men i 1588 overtog den tidligere klosterkirke den funktion. Skt. Peder blev nedrevet mellem 1588-92, og vesttårnet forsvandt senest i 1729.

Byplanen er opbygget omkring landevejene fra vest, syd og øst, og den ældst bebyggede del af Mariager er givetvis den østlige, ved Torvet og langs Fuglsangsgade. I nævnte gade er der bevaret fem hvælvede, teglbyggede kældre fra omkring 1600. Fra øst har bebyggelsen bredt sig mod vest til Kirkegade og til Skt. Peder, der lå ved nutidens Egeplads. Kirkens omrids er markeret i pladsens belægning, og i 2013 blev 7 meter af kirkegårdens østlige afgrænsning udgravet. Ældst var et træhegn fra senmiddelalderen; dette blev senere afløst af et stendige.

I den vestlige del af Mariager, omkring Vestergade og Rosengade, har den arkæologiske aktivitet som nævnt ovenfor været begrænset. Mindre dele af skaldynger fra stenalderen er undersøgt mod vest og syd. Begge skaldynger lå langs bredden af den fjordarm, der tidligere strakte sig syd for Mariager Fjord, og som stadig kan anes som fugtige engområder på Højkantskort fra anden halvdel af 1800-tallet.

Undersøgelsens resultater

Ved undersøgelsen blev der overvåget i alt seks felter, hvoraf to lå som en del af et vandtracé langs Fjordgade, mens de resterende fire lå i området mellem Vestergade og Rosengade.

Figur 2. Profilsnit i Fjordgade. I bunden ses de organiske naturlige aflejringer med plantedele fra den tid, hvor området blot bestod af et vådområde. Herpå ses et tykt lag lyst gråt silt, som i nyere tid er spredt ud for at stabilisere terrænet.

Ved fjordgade kunne der ca. én meter under moderne terræn observeres naturlige organiske aflejringer, fra tiden før området kom til at fungere som en del af Mariagers havnekvarter. Indtil da har området som nævnt henligget som et vanskeligt fremkommeligt vådområde med sumpvækster og buskadser i den gamle fjordarm. I nyere tid er der imidlertid løbende blevet fyldt adskillige lag af sand og stenmaterialer ovenpå den gamle vådbund, hvorved terrænet efterhånden stabiliseredes tilstrækkeligt, til at området kunne indgå i en mere moderne bebyggelse, se figur 2. Hovedparten af de registrerede lag stammer således fra etableringen af Fjordgade i 1980'erne.

Området mellem Vestergade og Rosengade har helt frem til nutiden været præget af sin lave beliggenhed i bunden af en erosionsdal, hvor metertykke organiske sedimenter med velbevarede sivvækster afslørede at landskabet også her har været at betragte som et moselignende område helt frem til nutiden. Fra de naturlige sedimenter blev der udtaget et antal prøver til kultstof-14 datering. Resultaterne viste sig at ligge indenfor perioden yngre romersk jernalder til ældre middelalder og der kunne således udregnes en lagtilvækst i perioden på ca. 3-4 cm pr. 100 år.

Selvom nutidens bebyggelse i mellemtiden gradvist har bredt sig ind på den gamle vådbund, var der under udførelsen af tracégravningerne store problemer med, at de nye huse så at sige gyngede som følge af vibrationer, der forplantedes gennem de plastiske jordlag fra projektets tunge maskiner. At vi ikke stødte på rester af ældre bebyggelser på området, kom derfor ikke som nogen overraskelse, men i stedet var der tegn på, at området på et tidspunkt kan have været udnyttet som engareal, evt. som græsningsareal for mindre husdyr. I den østlige del af felt 1 blev der fundet 7 nedrammede pæle med en diameter på 10-15 cm. De var alle tilspidsede, og dannede til sammen et relativt fragmenteret øst-vest orienteret forløb over en strækning på ca. 11 meter.

Figur 3. I den østlige del af felt 1 fandtes enkelte plankerester, som sammen med fund af nedrammede pæle, kan have indgået i et hegn fra 15-1600-tallet.

På nordsiden af forløbet fandtes en samling meget nedbrudte planker, som overvejende var orienteret på samme måde som pælerækken, se figur 3. Hvad disse planker har været brugt til, er vanskeligt at afgøre, men det er ikke umuligt, at de kan have været fastgjort på pælene som en del af en

indhegning eller dyrefold. Keramik fra laget omkring pælene tyder på, at hegnet sandsynligvis skal dateres til tiden omkring 15-1600-tallet.

I det øverste ca. 1 meter tykke muldlag i den vestlige del af Felt 1 fandtes enkelte skår af fajance og porcelæn, som tidligst må stamme fra slutningen af 1800-tallet. Disse kan være affald fra bebyggelsen i Vestergade, men mere sandsynlig er nok, at de er kommet til sammen med jord, der indenfor de sidste 100 år er blevet kørt på arealet som et led i opfyldningen af det lave våde terræn. Samme billede viste sig desværre også i den vestligste del af Felt 1, hvor denne del af tracéet som det eneste berørte det bebyggede område øst for Vestergade. Jorden var også her præget af påkørt opfyldsjord, hvilket måske kan have at gøre med at der netop på det undersøgte område tilbage fra gammelt tid, har været en passage/indkørsel mellem to huse.

Sammenfatning og perspektivering

Gennem den aktuelle undersøgelse står det klart at det først helt op i moderne tid, er blevet muligt at inddrage området mellem Vestergade og Rosengade i Mariagers bebyggelse, og dette fortsat med nogle vanskeligheder. På trods af dette viste fund af ældre hegnsforløb på arealet imidlertid, at der dog stadig har været tale om et ressourceområde, hvor andre udnyttelsesmuligheder end bebyggelse er blevet grebet, når forholdene har været til det. Ved fremtidige undersøgelser vurderes det derfor som oplagt, at der fortsat kan være yderligere spor i jorden, som kan være med til at belyse, hvordan området blev udnyttet i middelalder og nyere tid. Også Ved Vestergade må det fortsat anses for muligt at spor efter en mulig senmiddelalderlig bebyggelse i form af bl.a. brolægninger og syldsten, kan være bevaret under de stående bygninger. Ved fremtidige anlægsarbejder indenfor Mariagers middelalderlige bykerne, vil Nordjyske Museer således fortsat være til stede for at dokumentere de arkæologiske spor efter byens udvikling og sikre, at disse ikke går tabt for eftertiden.

Hvis du vil vide mere

Som yderligere læsning kan anbefales følgende oversigtsværker.

Jensen, Jørgen Elsøe: *Danmarks Middelalderlige Byplaner. Nordjylland.*

Odense 1995, s. 88-98.

Trap, J. P.: *Randers Amt, Danmark, 5. udg., København 1963, s. 649-669.*

Udgravningsdata

Vestergade – Rosengade, Mariager

- Nordjyske Museer jnr. ÅHM 7367
- Udgravningsperiode: 27. november 2020 til 14. april 2021
- Fund & Fortidsminder: 140705 sb 246
- Slots- og Kulturstyrelsen jnr. 20/09576
- Bygherre: Mariagerfjord Vand A/S
- Undersøgt areal: 650 m²
- Deltagere i udgravningen:
 - Arkæolog Jeanette Halkier Ladefoged
 - Arkæolog Kenneth Nielsen
- Dokumentationsmateriale (fund, fotos, opmålinger m.v.) opbevares på Aalborg Historiske Museum, Vang Mark 25, 9380 Vestbjerg